

Tekst Martin van Rooijen bij Financiële beschouwingen op 22 november 2022

Inleiding

Voorzitter. Dit zijn geen makkelijke tijden. Dit zijn zware tijden. De optelsom van een heleboel crises tegelijkertijd, inclusief een heuse bestaanszekerheidscrisis in Nederland herinneren ons er hardhandig aan dat, de geschiedenis niet, zoals het boek van Francis Fukuyama in 1992 suggereerde, voorbij is. Iemand vroeg mij laatst of de polarisatie in de huidige tijd nou groter is dan in de jaren 70 het geval was. Ik vond dat een moeilijke vraag. Het is anders. Het voelt anders. De pijnpunten zijn anders. Maar de intensiteit is misschien / eigenlijk wel goed vergelijkbaar en dat geeft hoop voorzitter. Hoop dat we in Nederland in de komende jaren ook weer nader tot elkaar kunnen komen. Dat na een polariserende periode, tegenstellingen ook kunnen afnemen en dat we weer gaan inzien dat het grootste deel van onze belangen als Nederlanders, collectief gedeeld worden.

Ik begin met begroting & Overheidsfinanciën

Voorzitter. Ik zei het al. Dit zijn geen gemakkelijke tijden. Toch is het niet zo dat we nooit eerder voor dergelijke hete vuren gestaan hebben. Velen van mijn leeftijd herinneren zich nog levendig de energiecrisis van die tijd, toen noemden we het nog een oliecrisis. De toespraak van premier Joop den Uyl is de afgelopen maanden veelvuldig gedeeld op sociale media. Dat vond ik leuk om terug te zien. Maar ik voel ook een verantwoordelijkheid om het kabinet en eigenlijk het hele parlement ook een spiegel voor te houden. Een belangrijk verschil met de jaren 70, is dat de economie en de politiek nu, veel meer dan toen verslaafd is geraakt aan ultra lage rentestanden. Mega investeringen, denk aan de klimaatinspanningen, stikstof maar ook de voorgenomen woningbouw-impuls en infrastructuurplannen: het is allemaal makkelijk betaalbaar met een discontovoet van 1 of 2%. De staatsschuld laten oplopen? Geen probleem want de Nederlandse staat heeft een tripple A rating en kon jarenlang, gratis lenen. We kregen zelfs geld toe. Dat heeft iets gedaan met de psyche van mensen, en politici zijn ook mensen. Het heeft munitie gegeven aan de

politieke gedachte dat de overheid een soort geluksmachine is voor alle burgers. Dat geldt geen probleem is. U mag het beschouwen als een voorspelling of als een waarschuwing maar ik weet zeker dat de discipline vroeg of laat weer afgedwongen zal worden. Door hogere rentes, door hogere arbeidskosten, door hogere inflatie of door een combinatie. Dat proces is al begonnen en daar moeten we onszelf weer op gaan instellen. Precies 1 jaar geleden betaalde Nederland een negatieve rente van - 0,25% op 10 jarige staatsobligaties. Vandaag moet er al 2,35% worden afgerekend. Volgens de Najaarsnota zullen op termijn de extra rentelasten stijgen naar 5,8 a 9,2 mld per jaar bij scenario's voor de rente van 2,6 en 4%. Dat kan nog veel hoger uitvallen en dan laat ik de kwetsbare situatie in andere eurolanden nog buiten beschouwing.

Relatief gezien is dat een ongekend harde stijging. Overheidsinvesteringen zijn niet meer gratis. Bedrijven moeten nu, net als de overheid, hun schulden geleidelijk doorrollen naar nieuwe leningen met hogere rentes.

Hetzelfde geld voor huizenbezitters waarvan de rentevaste periode afloopt. De transmissie van monetair beleid neemt dankzij verschillende looptijden weliswaar wat tijd in beslag; maar het komt onverbiddelijk op ons af. De tijd van gratis geld én lage inflatie is voorbij.

Ik wijs de minister onder andere op bladzijde 21, figuur 1.9 van de CPB doorrekening van het regeerakkoord. Gepubliceerd in januari 2022 dus dat is nog niet zo lang geleden. Daar staat een projectie, die zegt dat het kabinetsbeleid de staatsschuld laat oplopen van 28,1% tot maar liefst 92% van het BBP. Ik weet dat het kabinet het niet helemaal eens was met de door het CPB gehanteerde methodiek; maar dat bevestigt juist het belang van een nieuwe doorrekening. Sinds januari hebben we een oorlog, een ongekende inflatiegolf en een generationele kentering van rentestanden meegemaakt. Het kabinet heeft sindsdien bovendien besloten tot enorme aanvullende begrotingspakketten voor de koopkracht en voor het bedrijfsleven. Waaronder een prijsplafond voor energie, waarvan de kosten voor de schatkist in bepaalde scenario's compleet uit de hand zouden kunnen lopen. Ook alle aannames t.a.v. de

dollarkoers, de olieprijs en de wereldhandel waar het CPB begin dit jaar nog mee heeft gerekend kunnen inmiddels de prullenbak in. Ik weet als geen ander wat het verschil tussen een discontovoet van 0% of een discontovoet van 4% precies betekent in de praktijk. Dan verandert alles, zeg ik u. Alles. Dat is het verschil tussen een geïndexeerd welvaartsvast pensioen of 14 jaar pensioen op de nullijn. Het is dus zeker geen overbodige luxe om alle kabinetsplannen te onderwerpen aan een nieuwe doorrekening met actuele parameters.

Tot slot op dit onderdeel voorzitter, maak ik mij zorgen over de schemerzone waarin wij ons bevinden t.a.v. de Europese Monetaire Unie. De oude begrotingsafspraken zijn nog steeds geschorst terwijl er nog geen nieuw kader of pact klaarligt voor de toekomst. De Europese Commissie stelt verdere versoepelingen voor ten opzichte van de oude begrotingsafspraken. Wat is het standpunt van de minister?

Voorzitter. Er ligt een fors koopkrachtpakket. Het is nodig. De overheid kan in moeilijke tijden een cruciale rol spelen bij het opvangen van klappen. Het definitieve

pakket is rommelig tot stand gekomen, want de grootste maatregel, het prijsplafond, is pas na Prinsjesdag definitief in de boeken gezet. Noodzakelijkerwijs met een flinke marge. Dat verdient geen schoonheidsprijs.

Mede gezien de tijd richt ik mij op een ander onderdeel waar ik mij kapot aan erger. Want u heeft mijn in deze kamer aangenomen motie van 13 juli genegeerd. De inkomensondersteuning AOW, 28 euro per maand voor alleenstaanden en 56 euro per maand voor echtparen gaat eraan. Dat is 340 euro per persoon per jaar. De AOW wordt extra verhoogd met 880 euro maar daar gaat dus weer meteen 340 euro vanaf. Dat zijn gewoon alle AOW-ers die tot wel 40% van de voorgespiegelde AOW-verhoging meteen al weer moeten inleveren. Een grote sigaar uit eigen doos. Juist aan de onderkant van het inkomensgebouw komt die klap het hardste aan, want voor 1,1 miljoen AOW-ers is het een netto klap van 340 euro.

De extra verhoging van de AOW van 2,2 mld wordt bijna geheel gedekt door de afschaffing van de IOAOW, het

niet doorgaan van de voorgenomen verhoging van de ouderenkorting en de afschaffing van de FOR.

Er is wel 3,6 mld beschikbaar voor verhoging van de arbeidskorting met liefst 1000 euro naar boven de 5000 euro netto.

Dit is een ongelijkheid die niet is uit te leggen.

De koopkrachtplaatjes voor 2023 zien er op het eerste gezicht niet slecht uit. Onder normale omstandigheden zouden we dat als een opsteker kunnen zien maar de cijfers worden nu zodanig geflatteerd door eenmalige posten, door instabiliteit in de wereld, en door verschillende soorten energiecontracten en consumptiepatronen van huishoudens, dat de koopkrachtplaatjes voor 2023 eigenlijk weinig meer zeggen. De plus voor gepensioneerden wordt in sterke mate gedreven door eenmalige posten zoals de energietoeslag. Maar het afschaffen van de IO-AOW is structureel. Elk jaar dus. Een slimme manier om de zaak beter voor te stellen dat het in werkelijkheid is. Dat de energietoeslag in 2024 vervalt en dus zal zorgen voor grote minnen in de koopkrachtplaatjes blijft vooralsnog

overal buiten beeld. Met een incidentele verbetering verbloemt u de gevolgen van structurele verslechtingen. Dat is gewiekst. Graag een reactie van de Minister. Verder graag ook een reactie van de minister op mijn stelling dat alle AOW-ers, ook de allerarmsten onder hen, door dit kabinet geacht worden te betalen voor de verhoging van het Kindgebonden budget. Temeer omdat beide maatregelen in 1 wetsontwerp zijn opgenomen en de Eerste kamer dus geen apart oordeel meer kan vellen over het lot van de IO-AOW. Ook op dit punt voorzitter, wordt wederom een motie genegeerd, zowel van oud senator Hoekstra van november 2015 als van mijzelf van 1 november jongstleden.

De Eerste Kamer heeft zich duidelijk uitgesproken over de dekking van de verhoging van de AOW. Mijn motie is aangenomen. Ik steek dan ook niet onder stoelen of banken dat ik uitermate teleurgesteld ben dat deze motie niet gewoon door het kabinet wordt overgenomen. Ik begrijp het ook niet als ik denk vanuit deze D66 minister. U pakt met deze maatregel alle gepensioneerden, van

schatrijk tot straatarm. Netto worden de lagere inkomens zelfs harder geraakt. Dat past toch ook niet in uw eigen ideologie? Ik hoor graag hoe de minister hier tegenaan kijkt.

Tot slot op dit punt; Ik kondig alvast aan dat ik in de tweede termijn opnieuw een motie zal indienen om de IO-AOW per 1 juli 2023 weer op het oude niveau terug te brengen.

Ja, voorzitter. Dan kom ik nu toe aan de heffingskortingen, en specifiek de relatie met het verzamelinkomen van box 1, 2 en 3. Het kabinet dendert door op het pad van fiscale discriminatie. Op het pad van spelen met kortingen, spelen met opbouw, spelen met afbouw, spelen met grondslagen, kortom spelen met alles waar eigenlijk niet onachtzaam mee gespeeld kan worden.

Sinds het inkomensafhankelijk maken van de algemene heffingskorting en de arbeidskorting in 2013 gaat het van kwaad tot erger. Nu weer het onzalige plan om de algemene heffingskorting vanaf 2025 af te bouwen op

basis van het verzamelinkomen in box 1, 2 en 3. Bij de ouderenkorting is dat al veel langer het geval want het leverde geld op zonder gevolgen voor de arbeidsparticipatie. Maar nu gaat het kabinet met de algemene heffingskorting weer over dezelfde grens. Maar expliciet niet met de arbeidskorting. Daarom de volgende vragen.

1. Hoeveel gepensioneerde en niet gepensioneerde huishoudens worden precies geraakt door het baseren van het recht op de AHK op het verzamelinkomen?
2. Kunt u bevestigen dat huishoudens met een inkomen boven de afbouwgrens van de algemene heffingskorting (> 69.000 in 2022) helemaal niet worden geraakt door deze maatregel? U moet desgevraagd dus ook toegeven dat deze maatregel volledig gericht is op het afpakken van een fiscaal voordeel van alle mensen met lage en middeninkomens of ze nu nog werken of niet. De hogere inkomens merken er immers niets van. Het past toch niet bij uw politieke afkomst om zo te werk te gaan?

3. Wat is de opbrengst voor de schatkist als ook de arbeidskorting afhankelijk wordt gemaakt van het verzamelinkomen? Is het kabinet op de hoogte van de arbeidsmarkteffecten en kunt u deze met ons delen?
4. Als er geen sprake zou zijn van negatieve arbeidsmarkteffecten, zou de minister dan de arbeidskorting ook afhankelijk maken van het verzamelinkomen?
5. De structurele meeropbrengst is dekking voor een incidentele inspanning. Noemen we dat dan voortaan de “Kaag-norm”?

Een gevolg is dat een gepensioneerde met een half miljoen alle fiscale kortingen kwijtraakt terwijl een werkende met hetzelfde vermogen een grote fiscale korting behoudt (de arbeidskorting). Kan de minister motiveren waarom dit geen fiscale leeftijdsdiscriminatie is.

Is het kabinet bereid dit onzalige voorstel te heroverwegen omdat deze maatregel pas in 2025 ingaat?

Wij zijn hier vandaag bij elkaar voor de Financiële Beschouwingen. U weet dat ik dat een uitstekende gelegenheid vindt om ook over de pensioenen te spreken. Maar gezien de beperkte tijd zie ik daar voor deze ene keer vanaf. Nou toch 1 zin dan: Naast de AOW vormen de pensioenen in mijn visie de belangrijkste pijler van bestaanszekerheid voor alle Nederlanders. Ik weet dat dat nu zo is. En ik hoop dat dat in de toekomst zo blijft. Ik wacht de antwoorden van de minister met belangstelling af.